

IKAS-IBILLALDIA

Gurasoak dira seme-alabak azi ta ezi bear dabezanak. Etxean ikusia ta entzuna, axe geienik ikasia; sukaldea da, beraz, eskolarik egoki onena. Ikastolak eta ikastetxeak ederto dagoz, baiña etxea eskolarik bikaiñena. Nik ezaguna dot famili bat, gurasoak eta iru alabak osotzen dabena, naiz-ta alabak bakotxa bere tokian ikasten jardun, etxean dagozan bitartean, gurasoen altzo guria ikasleku eder dabena. Gai askotaz itz dagie alkarrekin, gauza asko aztertu ta eztabaidatuz; ikasterakoan erne oi jakezan dudak, ezbaiak eta zalantzak, apal ostein batez be, uxatzen alegiñak dagiez, bakotxak, izate barrurik datorkiona, lau ta argi adierazoz.

Ikasmodu onek, jakintzarako iturri jori izanez gaiñ, guraso ta seme-alaben artean konfiantzea sortu daroa, jakitateak alkarren laguntzaz zabalagotuz eta ikastaro amaieran ikas-agiri ta nota obeak lorturik. Era orretan nik ezagun dodan sendian. Eta berez sortzen da gero gazteen ikas-griña eta, urte barruko ekiñaren ezaugarritzat, eskol-agiri ta nota onak ekartea ta gurasoak seme-alaben ekin txalogarri ori saritu nai izatea. Onetan, nik uste, ikasleak ikasten baiño, gurasoak, oneik ikasten erakutsi daben alegiña saritzen, geiago dirala.

Dana dala, nik aitatu nai ez dodan sendikoak gurasoak, euren alabak lortu dabezan ikas-agiriakaz pozik, beste sari batzuen artean, euretatik gura ebenai ibillaldi bat askiñi dautsee, ni ba, uri, bide ta mendi erakusle lez tarteko arturik. Jarri zan eguna, zapatu bat. Naparroa zan gure txango-leku, Baztan aldea. Beste bein be egonak gintzazan Maia'n edo Amaiur'en; baiña orduan, eguraldi ain egokia etzalako, ez genduan argazkirik atera, ezta oraintsu eregitako gomutagaillu arek lau alderdietan dakazan idazkunak artu be. Orduan egin-eza, oraingoan osotuko.

Goizeko bederatziak lauren gitxiago Zornotza'n autopistan sartu giñanean. Odei zuri-baltzak narras zeruan; euri-antza ekarren itxas-aizeak; baiña etzan tantarik be jausi egun guztian. Barritsu ta pozik, Irun'en gengoan amarrak baiño leen, eta goizegi zala-ta, bazterrak ikusi ta ikasi naian, Ondarribi'ranta artu genduan emen. Itxas ertzeko erri txanbeliñeko portu barriztuan kotxea itxirik, nasa punta-puntako mukulu gaiñetik, Kantauri urdiña, bare-bare, kolore askotako potin, txalupa, ontzi aundi ta txikiak begipe, kresal-sunda erion aize ozkirritan, Euskalerrri alde bietako gozotasuna xurgatu gendun.

Berebillean, ostera be. Ikasgaiak, jakintzari buruzkoak geien bat gure autu-ari. Irun eta Bidasoa'zn beste aldetik Pausu, atzera itxirik, or Bera'n zera gu, Lesaka-rako zubian eta Yantzi'ko Benta barrena, abiada burrundatsuan. Sunbilla'ra orduko, amabiak zirala-ta, gu barriz gose samar, bide egalean ibaira begira, jeteko daroagun amaiketakoa artzea erabagi dogu: ogi-bitarteko gozoa,

frutea ta kafesnea, ogi-ardao ta abarrez apaindua. Ordu Batzutan ez dogu beste ezeran premiñarik.

Aurrera ekiñik, Santeztebe igarotakoan, Gaztelu ta Donamaria: emen itxi bear doguz ainbat liburu pakete, bertoko karmeldar lekaimeak azal dotorez jantzi dagiezan. Barriro Iruña'rako bidez, Narbarte, Oieregi, Oronoz ta Bertsi-aranako bide-kurutzea. Ez otz ez bero, eguraldi ederra ibilteko. Irurita, Oarriz, Lekaroz, Elizondo, Elbetea gibel lagarik, Arizkun, Agoten auzune Bozate okertuz, or eskumatik Amaiur ber-bertan; bide estua ba'dau be, erri atsegiña, etxerik geienak armarriz jantzita. Gaintxoan Trinitate baseliza. Emen itxi dogu kotxea. Muiñorantz artuaz, laster gara bizkarrean arrikoskor artetik gora, oroigailuaren ondo-ondoan. Laiño moltzo baltzak ingurumari.

Eder izan jake ikasle gazteai Arizkun aldea, eta Agoten istoria. Ederrago oraindik monumentu au: andik eta emendik pelikula luze-luzea atera daotsoe. Berau begiz ta eskuz neurterazten saiatu gara. Oraintsu estreñatua da, esan dodanez, eta egoki dator berau gaintxo onetan: asaben egitsari bikaiñak gogoraztea, beti txalogarri. Iru erri-txo beintzat agiri dira bertotik, Azpilikueta, Arizkun eta Erratzu, eta basetxe zuriak ugari, or-emen sakabanaturik.

Ezpada be arri batez egiña dirudi, gorantz luze doana oiñarri zapal sendo gaiñean. Leku sotilla mendiñoaren txuntxurrean, nainundik ikusten dala. Aspaldi bateko gaztelu ospetsuaren zoru gaiñ jasorik dago. Guk jakin-irritsari ezin eutsita, inguru ta abar, dana ikuskatu dogu zeatzcmeatz, erripa, bidetxior, goibe, zugatz, bedar-mota, arri koskor, lueban... dana euskaldun asaba zaaren oroi-arnasa jarioka gaur be. Beian datza ixillik Maia erria; bertako biztanleak, bazkari-izkia egin ondoren, biao-lo bear bada. Lau erbestetar andra-gizon, geu lez ikus-miñez, urreratu jakuz; gero bost-sei neska-mutiko era berean, oroigailuari jirabira batzuk egiñez, poz-txilio, barre-zantzo ta abar, lora batzuk be baturik, barriro beerantza.

Gu, bakarrik, nasai, iñoren alamen barik, arri-mokorra urreratu gara ostera be. Gazteetatik bati diñotsat: "Ona papera ta idakortza. Kopia eidazuz, mesedez, monumentuak lau alderdietatik daroazan idazkunak". Orrela dagist esaneko ta alai.

Ego-aldera begira: "Napar Askatasunaren alde, Amayurko lekukarian borroka egin zuten gizonak. Betiko argia. 1522".

Ipar-aldera begira: "Navarra, agradecida, a los postres defensores de la independencia patria. 1522-1922".

Sortaldera begira: "1522. Juan de Orbara, Abad de Urdax, Jaime Velez de Medrano, alcaide del Castillo de Maya, Miguel de Jasso, señor de Xavier, Luis Velez de Medrano. Juan de Jasso, Victor de Mauleón, Juan de Agurre de Echalar. 1922".

Sartaldetik: "A los héroes que el Castillo de Maya pelearon en pro de la Independencia de Navarra. Luz perpetua. 1522".

Buru-makur jatsi gintzazan andik. Beerakoan, aldatz erdira lez, zortzi-amar urteko mutiko aldra bizia idoro gendun bidean, gora igoten. Leena oraiñaz alkar laztanka.

Bide zabalaera eltzean, ezkertera jo genduan, Otsondo'rantza. Kotxe barruan giñoazala, eskuman agiri jakun gaztelu-bizkarra, guk begi-ninietan dardar gozoz genkarrena. Mendi, troka ta pagoz ondo aseak Otsondo ta birak; beerantz egiñik, ezkertera, muiño tarte sakon zulgunetsuan Urdazubi, beeratxoago Dant-arinea, eta ona orduko, ezker aldera txartel batek oartzten: "Zugarramurdi'ko Aitzartea". Oindiño berandu ez da-ta, ara goaz. Nik leenago be lau-bost bidar ikusita euki arren, nire iru lagunak ez dira egundo koba-zulo orretan egon, eta ikuskatu nai dabe.

Zugarramurdi erritik metro gitxira, or kobarako atea. Leen ez egoan, baiña urte batzuk dirala toki oneri garrantzi geiago ezarteagaitik, eta Udaletxerako txanpon batzuk batu, zurezko sarrera apaiña ipiñi dautsoe. Naiz-ta aratzen dan jenteak diru pizkat emon bear, itxura ohea dau olan. Iru neskatilla dagoz sarrera zaintzen, gu ara eltzean beintzat, bata errikoa, bestea bizkaitarra (Orozkokoa) ta irugarrena Kanbokoa, azken bioak euskeraz ikasten ara joanak. Guk euskeraz jarduten, antxiña bateko ara urretzen ziran euskaldunak legez.

Nik azkenengoz ikusi nebanetik naiko aldatua dago, mailladiz, bidez, zubiz eta argiz orniduta. Zabal ikaragarria dozu Zugarramurdi'ko kobazulo au; goitik beera ezdauko aitz-negarrik, ez toskarrik; ezta beetik gorako urtantazegiñiko troska ta orratzik be. Erdian zear, sorkaldetik sartaldera, erreka zatatsua ibilli dabil, alboetako arri-mokor artean eta azkenez zugazño azpietan marmar adigarria biztu-azorik.

Leenago, ta gaur be, ezta gitxik ikusia. Noizik beinka antzetu izan dabez bertan komediak, beerantz goazala eskumatik antzoki itxurako zelaitxo zabala be ba-daukotta. Kanpo aldean, naiz beetik gora, gaur egurrezko eskilaretatik gora, naiz goialdetik, errekatxo gaiñean dagon zuba igarorik, areitz-enbor zaar artetik nunbait, gaur solo biurtutako landa batera eltzen da, leenago "Akelarre" deitura. Ementxe izan oi zan antziña sorgin-batzarreko azken-zeremonia, "Aker baltza" gurtzea, au da, deabruari uzkiean mun egitea.

Leku ezkututsu ari agur egiñik, etxeruntz artu genduan. Baiña, laurak ziran eta gilborrak gili-gili. Bazkaria, beraz. Erritik urteieran, bide egaleko arezti kerizpetsuan, nasai-nasai, egin genduan bazkari-legea, aragi ta arrautz-opilla, guraiña igali, napar gorria, akeita ta koñaka. Zer geiago bear eté dozu? Ikasi zuk be merke ibiltzen, erbeste-

tarrak egin daroen lez. Izadia izan be, aizez, kantuz eta berdez estalia, jatetxe barru ketsua baiño ohea dozu jateko.

Urdazubi bertan, Otsondo'rako bidean eskumatik. Aurrez aurre dogu Atsular euskal idazle jatorraren jaiotetxea. Ara goaz, ikusgarri baita. Errian, antxiñako Salvatore eliza ta ikastetxearen ondotik itzul-ingurua egiñaz, onuzkoan, ezkerretik Atsular baserrira igon dogu. Atsegin aundiz zainduta dagoz exea ta inguruak, Naparroa'ko Aldundiari esker; "Gero" liburua baizen apain eta jakingarri. Egal-bazterrak arakatu ta miretsi doguz, Sara'ko erretore jakintsu ta euskal idazlari gurena izan genduanaren espirituz eta arnasaz ase-kutsutu nairik.

Laiño-lits narrasak oster a be Otsondo'tik eta Etxalar inguruko mendietatik beera. Gorantz goaz gu, Zugarramurdi, Atsular, sasi-muga ta abar gogoan irauliz. Elizando ta Oronotz bide-kurutzea atzera lagarik, Boneztebe'tik zear, Elgorriaga, Ituren, Zubieta, Ezkurra, Leitza, Berastegi, Berrobi, Ibarra zear, Tolosa'n gara. Donosti-Gasteiz'en erako bidean sartuz, Bentan-Aundi'n, zalantza erne jaku... Eskumatik artuko ete? Bai, eskumatik; itzal urdiñez dagozan bide ez nasaiegietan-gora. Or Algiztur trokan, fabrikak bean eta baserrian erripan; goian, or ezkerretik Beizama'rako bide-kurutzea, arantza doa tarranta bat, jakiz ondo beterik. Bidania eder gaiñeko lauan; Goiatz'erantz ezkerretik eta aurrez aurre Erni, erromarrak iñoiz gugaz burukatu ziran mendia. Mendarte txikia igarorik, beian aizekin zabal iduri, Errexil zoragarri, landa, zugatz eta basetxe zuriz betea, erdian lez eliza ta etxe-mordoa daualarik.

Eguzkia etzun nairik Izarraitz ezker. Azpeiti laga ta Loliola bertan; larunbata dalako, eta uda-aldia, ba-da jenterik inguruetan, bai santutegi biran, eta bai taberna zuloetan! Azkoiti eder, beti lez. Eta Azkarate gaiña, Madariaga eskumatik dauala. Elgoibar'erako aldatz-beera txirristatsua, ezkerretik Sallobente ballara trokarrua ta aurrez aurre San Migel gaiña ta Arrate. Eibar, Ermu, Zaldibar, Berriz, Durango, Zornotza... Zortzi t'erdietan Larra'n aparria. Gorputz nekatuak ondoren atsenda eskatzen.

Nik iñor aolkuz jaztekotan, ikasleai batez be ibilteko esango neuskioe; ez urruti-zale gero, geure lurra ta bazterrak egiaz ezagutzeko moduan baiño: aurrenik geurea ta gero besteak. Gure alkar-izketak bai sarri txepelak... Ain agertu oi gara ezjakin! Saia gaitez geurean, euskal lurra, gizona, literatura, lege, kanta ta dantzak... ezagutu ta sakonduz. Labur: zer izan ziran euskaldunak. Gure gurasoak egin ebenetik, pitin bat beintzat guk be egiñik, geurea danari eutsi, geurea dana obetu... Lan bikaiña, benetan, Aberri alde jokatzea!

AITA ONAINDIA